

УДК 37.091.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-31>

Юлія ЛАХМОТОВА,

orcid.org/0000-0001-9192-9541

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри східних мов та міжкультурної комунікації
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(Харків, Україна) [ylakhmotova@karazin.ua](mailto:y.lakhmotova@karazin.ua)

Вероніка ШКРАБ'ЮК,

orcid.org/0000-0002-7602-0732

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) veronika.shkrabiuk@pnu.edu.ua

Алла ЦАПКО,

orcid.org/0000-0001-5629-4448

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) alla.tsapko@hnpri.edu.ua

МОТИВАЦІЯ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено проблемі мотивації до дистанційного навчання студентів вищих закладів освіти в умовах воєнного стану. Вторгнення Російської Федерації в Україну, що триває на сьогодні, завдало величезної шкоди фізичному, психічному та емоційному благополуччю українського народу. Відповідно, студенти, викладачі та самі заклади освіти повинні адаптуватися до високого ступеня невизначеності, який може існувати в освітньому процесі, через загрози та ризики сьогодення.

Мотивація – це умова, яка активує і підтримує поведінку, спрямована на досягнення мети. Це має вирішальне значення для навчання та досягнень протягом усього життя як у неформальній обстановці, так і у формальному середовищі навчання. Мотивація є важливим чинником всіх рівнів освіти. Оскільки студенти в середовищі дистанційного навчання фізично знаходяться далеко від викладачів, інших студентів та навчального середовища, ця концепція стає більш важливою для онлайн-освіти. Мотивація студентів при дистанційному навчанні та підтримка їхньої мотивації протягом усього навчального процесу – це проблема, на яку повинні звертати увагу викладачі та адміністрація закладів освіти. На даний момент, незважаючи на те, що існує безліч підходів, моделей і теорій, що стосуються для підвищення та підтримки мотивації та залученості до освітніх процесів, видно, що недостатньо роботи та ефективних, дієвих стратегій, які можна було б застосувати у дистанційному навчанні. Авторами було здійснено опитування, за допомогою Google form, яке проходило на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Харківського університету імені В.Н. Каразіна та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, де взяло участь 85 студентів 3 курсів. Результати опитування показали, що показники мотиву набуття знань мали переважно 4 та 5-бальне оцінювання більш ніж 70% опитуваних, вище середнього рівня отримали показники мотиву опанування професією (майже рівнозначно 4- та 5-бальний показник). Найвищий показник мала зовнішня мотивація, а саме стипендіювання (52 студенти з 85 відзначили 5-бальний показник); емоційний стан, як негативний, що заважає навчанню відмітили по 5-бальній шкалі 35 студентів, та по 4-бальній – 26 студентів, тобто 88% від всіх опитуваних.

Ключові слова: мотивація, дистанційне навчання, анкетування, воєнний стан, заклади вищої освіти.

Yuliia LAKHMOTOVA,
 orcid.org/0000-0001-9192-9541
 PhD (Pedagogy),

*Associate Professor at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication
 V.N. Karazin Kharkiv National University
 (Kharkiv, Ukraine) ylakhmotova@karazin.ua*

Veronika SHKRABIUK,
 orcid.org/0000-0002-7602-0732

*Candidate of Psychological Sciences,
 Associate Professor at the General and Clinical Psychology Department
 Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
 (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
 veronika.shkrabiuk@pnu.edu.ua*

Alla TSAPKO,
 orcid.org/0000-0001-5629-4448

*Candidate of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor at the Department of the Educology and Innovative Pedagogy
 H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
 (Kharkiv, Ukraine) alla.tsapko@hnpu.edu.ua*

MOTIVATION FOR DISTANCE EDUCATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The article is devoted to the problem of motivation for distance learning of students of higher education institutions under martial law. The Russian Federation's invasion of Ukraine, which continues today, has caused enormous damage to the physical, mental, and emotional well-being of the Ukrainian people. Accordingly, students, teachers and educational institutions themselves must adapt to the high degree of uncertainty that can exist in the educational process due to the threats and risks of today.

Motivation is the condition that activates and supports goal-directed behavior. It is crucial to lifelong learning and achievement in both informal and formal learning environments. Motivation is an important factor for all levels of education. However, because students in a distance learning environment are physically away from instructors, other students, and the learning environment, this concept becomes more important for online education.

Motivating students in distance learning and supporting their motivation throughout the learning process is a problem that teachers and administrators of educational institutions should pay attention to. At the moment, despite the fact that there are many approaches, models and theories concerning the increase and support of motivation and involvement in educational processes, it is seen that there is not enough work and effective, efficient strategies that can be applied in distance learning. The authors conducted a survey using Google form, which was conducted on the basis of Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, Karazin Kharkiv University and Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, where 85 third-year students took part. The results of the survey showed that the indicators of the knowledge acquisition motive had predominantly 4 and 5-point evaluation more than 70% of the respondents, above the average level received indicators of the motive of mastering the profession (almost equally 4 and 5-point indicators). The highest indicator had external motivation, namely scholarship (52 students out of 85 noted a 5-point indicator); emotional state, as a negative, which hinders learning, was noted on a 5-point scale by 35 students, and on a 4-point scale by 26 students, that is, 88% of all respondents.

Key words: *motivation, distance learning, survey, martial law, institution of higher education.*

Постановка проблеми. Мотивація дедалі частіше сприймається як емерджентне явище, що означає постійний розвиток та зміну. Дослідження показують, що аспекти навчального середовища можуть як стимулювати, так і підтримувати цікавість та інтерес студента способами, які підтримують мотивацію та навчання (Хекхаузен Дж., Врош, 2010). В цілому використання дистанційного навчання повинно бути вмотивованим освітнім процесом, його побудовою, цілями та кінцевими

результатами. Але мотивація під час воєнного стану, особливо в окупованих територіях може значно знижуватись. На це необхідно зважати педагогам, враховувати психологічні фактори та емоційний стан студентів. Необхідно намагатись використовувати прості мотиви досягнення та успіху для залучення підлітків до навчальної діяльності, оскільки саме вони забезпечують таке явище як мотивація навчальної діяльності. Мотивація до дистанційного навчання повинна бути орієнтована

на активну діяльність слухачів, сприяючи появі позитивних емоцій – тоді підтримується мотивація слухача і викладача, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максимального рівня. Зростання кількості стимулів для прояву різних емоцій збільшує ефективність навчання. Використання інтернет-технологій у навчанні вже саме по собі активізує мотивацію, додаючи до роботи студента дослідницького аспекту, сприяє подоланню психологічних бар'єрів при засвоєнні комп'ютерних технологій, але зважаючи на сьогоднішні, є багато ризиків зменшення мотиваційного компоненту.

Аналіз досліджень. Вплив дистанційної форми навчання на мотивацію студентів активно досліджується науковцями останні два десятиліття, оскільки дана форма навчання є однією з найсучасніших трендів в системі вищої освіти і має суттєві переваги: масовість, можливість навчатися в будь-якому місці та в будь-який час, доступність для людей із обмеженими можливостями (Іваненко, 2020). Дослідниками підкреслюється потенціал для розвитку в студента навичок самоорганізації, планування та відповідальності за своє навчання (Смульсон, 2012), які є підґрунтям для розвитку потужної внутрішньої мотивації до навчання. Разом з тим вчені відзначають, що система дистанційного навчання розрахована переважно на достатньо свідомих студентів, які не потребують постійного контролю з боку викладача (Прибилова, 2017). Є достатньо досліджень науковців за 2020 -2021 рік, які присвятили роботи мотивації студентів під час карантинних обмежень – О. Дробот, О.Карагодіна, О. Спирін, Л. Карташова, та ін., але війна в Україні, спричинена Російською Федерацією дозволяє науковцям проаналізувати особливості та ризики, з якими можуть стикатись студенти та викладачі в умовах дистанційного навчання.

Метою статті є розкриття особливостей мотивації студентів до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. В межах сформульованої мети вирішувалися такі дослідницькі завдання:

1. шляхом огляду наукових статей виявити переваги і недоліки дистанційної форми навчання в закладах вищої освіти;

2. методом анкетування виявити, що впливає на мотивацію навчання студентів до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія Covid-19, а потім війна в Україні, призвела до трансформацій у глобальному масштабі, які охоплюють широкий спектр соціальних, економічних і культурних змін. У вищій освіті відбувається швидка віртуалізація дидактичного

процесу, яка проявляється в впровадженні електронного навчання у великих, безпрецедентних масштабах (Чанг, Фанг, 2020). Вимушений перехід до електронного навчання створює абсолютно нові умови для навчання в університетах і призводить до зміни ролі викладачів та самого закладу освіти. Саме вища освіта відіграє вирішальну роль ведення суспільства до більш сталого розвитку (ЮНЕСКО, 2015) . Таким чином, викладачі стають «агентами змін» у суспільстві, і вони повинні мотивувати, навчати та давати поштовх до розвитку самоорганізації студентів під час дистанційного навчання. Вимушене введення дистанційної форми під час війни стало для окремих представників студентської молоді стресовим, для інших – нейтральним, адже з одного боку дистанційне навчання – це безпечне навчання в тих містах, які або в окупації, або знаходяться в прифронтових ділянках, або не мають гарного бомбосховища, але разом з тим, саме мотиваційний фактор до дистанційного навчання, особливо під час війни буде одним з критичних, як оцінюють самі студенти та викладачі.

Наразі позанауковий суспільний дискурс пропонує безліч аргументів на користь дистанційного навчання, серед яких переважають судження прагматичного характеру. Наприклад, те, що студент отримує можливість навчатися у будь-який час і в будь-якому місці, на декількох курсах чи у декількох закладах освіти одночасно, засвоювати матеріал у своєму темпі та в безпечному середовищі. Зазначається доступність навчальних матеріалів, висока оперативність необхідного контакту з викладачем, підсилений індивідуальний підхід. Адже дистанційна форма навчання - це сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі з допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій (Вікіпедія, 2020)

Уявлення студентів про свою компетентність, свої цінності та інтереси, які вони привносять у конкретну навчальну ситуацію, – все це впливає на мотивацію. Відчуття компетентності також може стимулювати інтерес та мотивацію, особливо коли студентам надається можливість робити вибір щодо своєї навчальної діяльності

Для викладачів відсутність мотивації довгий час була однією з неприємних перешкод шляху до навчання студентів. У той час як поняття мотивації може інтуїтивно здатися досить простим, є досить багато дослідницької літератури, де вчені визначають це поняття у різний спосіб. Проблема формування мотивації навчання завжди була актуальною в психолого-педагогічній літературі. Як

відомо, зміст навчання, його значущість для студента є підґрунтям мотиваційної сфери.

Внутрішньо-мотивованою дослідники (Дербенюва, 2012; Іваненко, 2020) вважають діяльність, обумовлену внутрішнім інтересом та задоволенням від її виконання; зовнішньо мотивованою - діяльність, обумовлену дією зовнішніх сполук, таких як винагороди, покарання, оплата праці та інші позитивні чи негативні підкріплення. За умови задоволення базових психологічних потреб автономності, компетентності та значимих стосунків - мотивація діяльності стає внутрішньою. Якщо ж ці потреби не задовольняються (людина відчуває себе контрольованою, не усвідомлює власної компетентності та не має значимих стосунків з іншими), мотивація діяльності стає зовнішньою.

Внутрішня мотивація, особливо важлива для розвитку та успіху студентів. Наприклад, молодь з вищою внутрішньою мотивацією, як правило, більше займаються у навчальній діяльності, виявляють більшу наполегливість і менше прокрастинують. Примітно, що всеосяжна мотивація спостерігається особливо швидко при дистанційному навчанні, коли студенти повинні самі регулювати своє навчання та зменшення зовнішнього регулювання. Тобто підвищити мотивацію - є комплексною і надважливою темою, оскільки вплив нашого психологічного та емоційного стану є значним на мотивацію та енергію до навчання й викладання.

Мотивація є рушійним фактором при самоорганізації, яка визначається в дистанційному навчання, як основна складова. Велику частину часу онлайн студент проводить в самостійному освоєнні матеріалу. Варто підкреслити, що стресова ситуація, повітряні тривоги, окупація, можливі переїзди до інших міст та країн, несприятливий психологічний клімат, знаходження в бомбосховищах, зміна внутрішнього розпорядку не дуже спонукає студентів до навчання. Адже дистанційне навчання потребує зосередженості, сконцентрованості та прагнення до самоосвіти, з досить високим самоконтролем.

Автори погоджуються з визначенням, що дистанційне навчання – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (Прибилова, 2017). Фактор мотивації для успішного навчання є важливішим, аніж фактор інтелекту. Усвідомлення високої значущості мотиву навчання з метою успішного формування особистості сприяє виокремленню

принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу.

Авторами було здійснено декілька опитувань, за допомогою Google form, які проводились на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Харківського університету імені В.Н. Каразіна та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, де взяло участь 85 студентів 3 курсів. Студенти по 5-бальній шкалі оцінювали свою зовнішню та внутрішню мотивацію (де 1 бал – найнижчий фактор, 5 балів – задоволення, повне погодження). Необхідно зазначити, що опитування проводилось наприкінці серпня, тобто студенти могли оцінити свою мотивацію, враховуючи сьогоденний емоційний стан, ситуацію в країні та свою внутрішні переживання (рис. 1).

Отже, підсумовуючи опитування, студенти в цілому демонструють середній(в основному 4-бальна оцінка) рівень показників мотиву набуття знань, вище середнього рівня показників мотиву опанування професією (майже рівнозначно 4,5-бальний показник) та середній рівень мотиву отримання диплому. Найвищий показник мотиву матеріальної сторони, тобто зовнішня мотивація (52 студенти з 85 відзначили 5-бальний показник), емоційний стан, як негативний, що заважає навчанню відмітили по 5-бальній шкалі 35 студентів, та по 4-бальній – 26 студентів. Ставлення до дистанційного та до очного навчання студентів розділило думки, але в середньому близько 50% відмічають переваги очного, і стільки ж переваги дистанційного. Автори це пов'язують з тим, що опитування проводилось в різних регіонах, та різних закладах, де ступені безпеки відрізняються.

Проведене в 2011 році дослідження О. Васюк та Т. Скумін показало, що 62 % респондентів переконані в тому, що дистанційна технологія навчання у вищій освіті як в Україні, так і за кордоном, набуває важливого значення при організації самостійної роботи студентів, 34 % опитаних не визначились із відповіддю і лише 4 % респондентів так не вважали (Васюк, Скумін, 2011). Тобто, незважаючи на час, пандемія, війна, чи звичне життя – саме самоорганізація та мотивація мають ключовий фактор успіху дистанційного навчання. Як можна зробити висновок, з попереднього опитування, одним з моментів мотивації є стипендія. Тобто матеріальне спонукання до навчання. Але, як відзначили автори з опитування, розуміння своєї значимості, необхідність отримувати знання та професію, навіть в воєнний період, спонукає студентів до навчання, та розвиває когнітивну мотивацію, дає зрозуміти, яке його місце в профе-

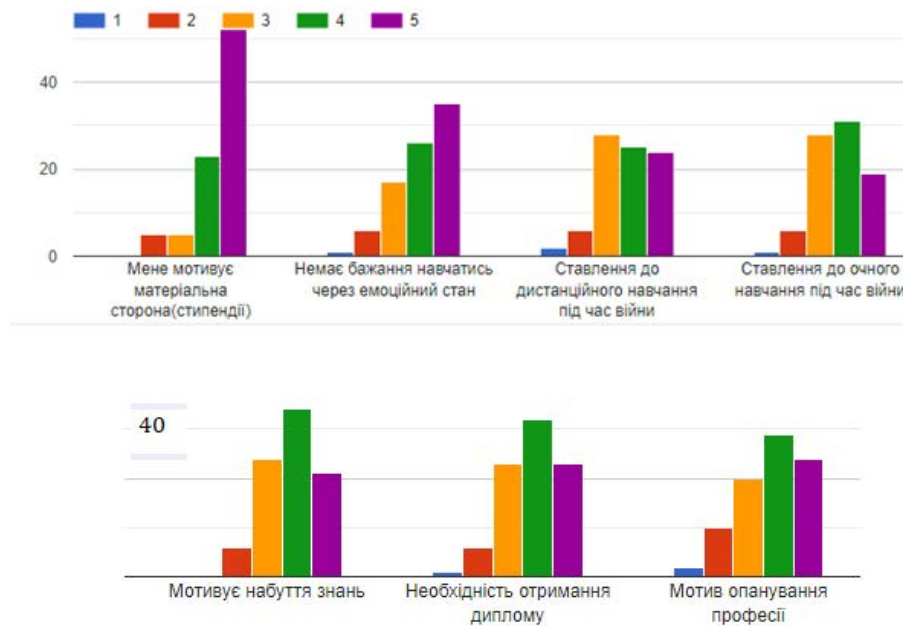

Рис. 1. Опитування студентів щодо мотиваційних факторів

сії, соціумі, допомагає стати щасливим та успішним, незважаючи на кризову ситуацію.

Також в опитуванні було винесене відкрите питання, що саме давало можливість студентам відволікатись від думок про війну, навесні 2022 року. Більшість студентів, відмітили, що саме навчання, зосередження на якійсь справі, активна робота викладачів, залучення до спільної роботи, відчуття бути важливим, дало їм змогу відволікатись від війни, тобто навчання стало стимулом до виживання, та тією опорною точкою, яка їм була необхідна. Розуміння мотивації та поведінки студентів в такі критичні моменти життя, як воєнні дії, дає можливість викладачам та керівникам закладів освіти адекватно планувати семінари, лекції, практично-лабораторні комплекси, спрямовані на досягнення бажаних результатів – випустити конкурентоспроможних фахівців. Саме розвиток та активне залучення в дистанційному навчанні до спілкування в реальному часі – через створення чатів, активних кла-

сів, зустрічей за допомогою камер, мотивує студента, адже поринає його в реальне навчання, мотивує до роботи та активної співпраці.

Висновки. Мотивація до дистанційного навчання повинна бути орієнтована на активну діяльність слухачів, сприяючи появі позитивних емоцій – тоді підтримується мотивація слухача і викладача, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максимального рівня. Зростання кількості стимулів для прояву різних емоцій збільшує ефективність навчання. Отримані результати анкетування доводять важливість аналізу особливостей мотивації студентів до навчальної діяльності у дистанційному режимі під час воєнної агресії Російської Федерації проти України. Дають змогу оцінити різні мотиваційні спонування та активність суб'єктів такої мотивації. Тому перспективу подальших досліджень автори вбачають в пошуку та апробації форм і засобів формування мотивації навчальної діяльності майбутніх фахівців у дистанційному форматі, зважаючи на емоційний стан студентів під час воєнної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chang C, Fang M. E-Learning and Online Instructions of Higher Education during the 2019 Novel Coronavirus Diseases (COVID-19) Epidemic. J. Phys. Conf. Ser. 2020.
2. Heckhausen J., Wrosch K., Schultz R. A motivational theory of life development. Psychological review. 2010.
3. Uk.wikipedia.org. Дистанційне Навчання. 2020. URL:https://www.uk.wikipedia.org/wiki/
4. UNESCO. United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014. International Implementation Scheme. 2015. Available online: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000148654
5. Васюк О., Скумін Т. Теоретико-методичні аспекти організації дистанційної освіти. Вісник Книжкової палати. Вип. 2. 2011.
6. Дербеньова А. Г. Усе про мотивацію. Основа. Харків. 2012.

7. Іваненко Ю. Дистанційне навчання як засіб розвитку самоорганізації студентів. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». Вип.49. 2020.
8. Переваги та недоліки дистанційного навчання. Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету. 2020. URL: <https://kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya>
9. Прибилова В. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. Проблеми сучасної освіти. Вип. 4.ст.27–36.2017.
10. Смульсон Ю. Дистанційне навчання: психологічні засади. Монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012

REFERENCES

1. Chang C, Fang M. E-Learning and Online Instructions of Higher Education during the 2019 Novel Coronavirus Diseases (COVID-19) Epidemic. J. Phys. Conf. Ser, 2020, [in English].
2. Heckhausen J., Wrosch K., Schultz R. A motivational theory of life development. Psychological review, 2010, [in English].
3. Uk.wikipedia.org. Dystantsiine navchannia [Distance Learning], 2020, [online]. URL:<https://www.uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
4. UNESCO. United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014. International Implementation Scheme, 2015. Available online: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000148654> [in English].
5. Vasiuk O., Skumin T. Teoretyko-metodychni aspekty orhanizatsii dystantsiinoi osvity. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 2011. Vyp. 2 [in Ukrainian].
6. Derbenova A. H. Use pro motyvatsiiu. [Theoretical and methodological aspects of distance education organization], *Osnova. Kharkiv*, 2012. [in Ukrainian].
7. Ivanenko Yu. Dystantsiine navchannia yak zasib rozvytku samoorganizatsii studentiv [Distance learning as a means of developing self-organization of students] *Zbirnyk naukovykh prats «Problemy suchasnoi psykholohii»*, 2020, Vyp.49 [in Ukrainian].
8. Perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia [Advantages and disadvantages of distance learning] *Kafedra menedzhmentu Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, 2020. URL: <https://kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya> [in Ukrainian].
9. Prybylova V. Problemy ta perevahy dystantsiinoho navchannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. [Problems and advantages of distance learning in higher educational institutions of Ukraine]. *Problemy suchasnoi osvity*, 2017, Vyp. 4, st.27–36. [in Ukrainian].
10. Smulson Yu. Dystantsiine navchannia: psykholohichni zasady [Distance learning: psychological foundations]. *Monohrafiia. Kirovohrad: Imeks-LTD*, 2012 [in Ukrainian].